

*Noen inntrykk og tanker fra Årsmøtet i det italienske kalkforum;
"Forum Italiano Calce" 2013.*

Convegno Calce 2013

Calce: in difesa dell'arte, in difesa della natura.

Kalk: i forsvar for kunsten, i forsvar for naturen.

Venezia 28 – 30 november 2013

Venezia, Canal Grande, ved Accademia, nov. 2013

Årsmøtet var innholdsrikt på foredrag i vakre omgivelser. Det følgende er ment som et reisebrev med visse refleksjoner, mer enn et rent referat. Det refereres fra 3 foredrag.

Det kan se ut til at den teoretiske kunnskapen er omvendt proporsjonal med den praktiske. Det mangler håndverkere med kunnskap, også her i Italia, men det er en overflod av teoretisk kunnskap på akademisk nivå.

Da jeg så programmet til årsmøtet for Forum Italiano Calce 2013, var jeg ikke i tvil. Ikke bare at møtet skulle finne sted i Venezia, denne magiske byen som er et eneste stort museum, med en rikdom av håndverksmessig pregede detaljer, som for oss i dag er et mysterium at man hadde kunnskap og tid til, men også det faktum at min gamle læremester **Mario Fogliata** skulle holde foredrag, og anledningen til å møte han igjen, etter 29 år. Han var, i sammen med sin bror Franco, den viktigste læreren da jeg var elev på "Det Europeiske senter for trening av håndverkere innen kulturminnevern" på Isola di San Servolo i Venezia i 1984.

Håndverksmessige detaljer, kapitél, Palazzo Ducale.

Referat:

1.

Fabio Fratini: *Geolog.*

Istituto per la conservazione e la valorizzazione dei bene culturali, Firenze

”La Calce nella Tinteggiature: Sostenibilita della materia e Nobilita nell’Invecchiamento”.

”Kalkmaling, materialets bærekraft, et materiale som eldes med verdighet”

Fratini snakket om og viste bilder av ulike fasader behandlet med forskjellige malingstyper, med fokus på de gamle kalkmalte.

Han beskrev hva som skjer når moderne malinger påføres. Fuktforholdene i overflaten bak moderne malingsfilm, med manglende nødvendig diffusjon.

Kostnadene for materialene og senere reparasjoner. Avflassing og senere nye behandlinger. etc. (*kjente ting for oss ?*).

Hvordan de moderne endrer det estetiske uttrykket med opake overflater som absorberer lyset, fremfor de klassiske transparente hvor kalkkrystallene reflekterer det. Han viste eksempler på svært gamle kalkmalte overflater, med et estetisk uttrykk som moderne malinger forsøksvis prøver å etterlikne – uten å lykkes. Verken estetisk eller funksjonelt.

Fratini poengterte kalkens økologiske fortrinn, ved at Co₂ som avgis ved brenning av kalkstein, tilbaketrekkes og er nødvendig i herdefasen av kalkpuss og kalkmaling.

Også det faktum at gammel kalk ikke trenger å fjernes ved ny maling.

Kalkmaling – i motsetning til moderne mur-malinger forhindrer skader i det kostbare underlaget; kalkpussede overflater med arkitektoniske kompliserte håndverksmessige detaljer.

Overbevisende viste han bilder av gamle kalkmalte overflater med en dybde, briljans og verdighet som andre malinger ikke har.

Når Fabio Fratini snakker om kalkmaling, så mener han den tradisjonelle, håndverksmessig fremstilte luftherdende - ikke den på markedet, modifiserte såkalte...

Avslutningsvis avslørte han at det er manglende håndverksmessig kunnskap også her i Italia. At håndverkeren går til malerforhandleren og kjøper det kjøpmannen selger. Selgeren har ikke tilstrekkelig håndverksmessig erfaring og er ofte styrt av andre agenda.

For å få riktig behandling på historiske fasader i f.eks. Firenze, henter man håndverkere fra Puglia i sør Italia. (*Firenze – uten nødvendig håndverksmessig kompetanse!*) Puglia ligger i periferien og kunnskapen om de tradisjonelle materialer og metoder er foreløpig enda ikke tapt.

<http://www.icvbc.cnr.it/>

2.

Branko Orbanic´:

”La produzione produttiva della Calce in Croazia: un esempio di Autoproduzione”

”Den tradisjonelle produksjon av kalk i Kroatia: Eksempel på egenproduksjon av kalk”

Foredraget omhandlet Brenning, lesking og lagring.

Kalkbrenningen foregår i en ”Intermitterende” ovn. Dvs. Ovnens lades og tømmes etter en brenning. (jmf. Theodor Broch: Lærebog i Bygningskunsten 1848).

Arkitekt Orbanic´ kom i kontakt med en av de siste tradisjonsbærere innen tradisjonell kalkbrenning, og har konstruert sin egen tradisjonelle kalkovn etter de gamle prinsipper. I denne brennes lokal kalkstein fra Gimino (*Zeminj*) som ligger på den Istriske halvøya Pola, og grenser mot Italia i vest.

Kalkstein fra Istria er for øvrig den steinen som Venezia fundamentalt er bygd på. (over stokkverket som er banket ned i grunnen) .Den hvite steinen som ser ut som marmor, man ser den i vannsonen.

Ovnens har en leirmurt ildfast kledning, innvendig formet som en sylinder, med en utvendig solid krans av stein og leire. Kalksteinen stables hvelvformet nede ved i-legget, og fylles opp til toppen med en kuppelformet overhøyde. Store stein i midten, småstein ytterst og på toppen. Det settes små stokker som skorsteiner og toppen dekkes med kalk(mørtel?)

Brensel er treverk i form av småved og kvist. Kvist gir høyere temperatur, og er for øvrig et restprodukt etter annen virksomhet, representerer i denne sammenheng en god resurs. Alternativt blir det liggende og avgi co2 til atmosfæren, slik som i de norske skoger.

Kalksteinen brennes i ca. 24 timer, med kontinuerlig fyring, med en temperatur på ca. 900 gr. C. Temperaturen måles med sonder.

Kalken leskes umiddelbart etter uttak i store kar, og lagres i bygde kuler i ca. 15 måneder. Av en ladning på 8 m³ brent kalk får man ca. 24 m³ med lesket kalk. (Vannmengde ca. 3 ganger brent-kalkens volum.)

På Istria har man også tradisjon for å bruke varmlasket mørtel: ” *Malta di Calce viva - Calce calda*”. Denne brukes i fuktige soner, og kun til grovt arbeid.

I tillegg til kalkbrenning og produksjon, arbeider Orbanic’ sitt firma ”Kapitel” med restaurering av kulturminner etter tradisjonelle metoder.

Firmaet har vært ansvarlig for restaureringsarbeider på deler av *l’Arena di Pola*, et romersk amfiteater. (41- 56 DC.)

Orbanic’ bruker også kalk i nybygg. Han er en relativt ung tradisjonsbærer med økologisk tilnærming og tankegang.

<http://www.dragodid.org/branko-orbanic-arhitektura-ambijenta/>

3.

Mario Fogliata:

”**Storia, Tecnica, Metodologia dello stucco nella tradizione veneziana**”

”*Historien, teknikken og metoden for den tradisjonelle venetianske stukken*”

Fogliata snakket om den klassiske oppbyggingen av *marmorino* og modellert venetiansk renessansedekor i kalkmørtel.

Samtidig hadde noen av hans tidligere elever workshop i lokalet og arbeidet innen de teknikkene han beskrev. Disse driver i dag selvstendig og er organisert i

”*Unione stuccatori veneziani*”

<http://www.unisve.it/>

Fogliata beskrev den klassiske oppbyggingen av *marmorino*, med krav til underlag, grunningspuss i flere lag av kalkmørtel med teglsteins knus som tilslag.

Marmorino laget av kalk og knust marmor som pulver/pudder, pigmentering av d.s. med kalkekte pigmenter. Applikasjoner, og modellering av kalkstukk-dekor.

Maestro Mario Fogliata

Stuccatore Giorgio Berto

I dag er Maestro Mario Fogliata 80 år, han begynte sin læretid i en alder av 12, og er 3dje generasjon *Stuccatori Veneziani*. Han er en lun, varm og imøtekommende person, villig til å dele sin kunnskap med andre, med sann interesse for det faglige. Han beskrev sitt forhold til egen profesjon; *"In amorato dell suo lavoro "*
"forelsket/hengiven til sitt eget arbeid"

Etter farens død har han i sammen med sin bror Franco drevet egen virksomhet i Venezia/Italia.

Fogliata har undervist i Italia, Spania, Portugal og Frankrike.

Han har en skokk med takknemlige tidligere studenter som har overtatt hans profesjon, og som holder tradisjonen i hevd.

Fogliata har skrevet en bok: *" l'arte dello stucco a venezia."* EdilStampa 1995.

http://www.zam.it/biografia,_Mario_Fogliata

Generelle refleksjoner:

Det slår meg hvor *"Fortunato"* jeg, og mange med meg, har vært som fikk delta på European Center for training Craftsmen, på San Servolo i Venezia.

Det var et senter for håndverkere med internasjonal deltagelse. Vennskap ble knyttet og faglige utfordringer ble utvekslet. Giovanni Polistena fra Vincenza, som ble min venn og samarbeidspartner innen *marmorino* teknikken kom også på seminaret, og det ble et hjertelig gjensyn.

Han sa for mange år siden; "Du Terje, du kan ikke si at du kan denne teknikken før du har pusset tusen kvm" Sant nok!

Han har pusset tusenvis - Worldwide, i sammen har vi pusset 5-600 kvm i Norge.

Senteret ble etablert i 1977. Jeg var der i 1984. Den norske stat (kulturdepartementet under borgerlig regjering) ga stipendium, som dekket kursavgift, losji og halv pensjon. Senteret er senere nedlagt i sin opprinnelige form og har, muligens noe redusert, flyttet inn til fastlandet.

Det er svært viktig etter mitt skjønn at håndverkere har denne muligheten. Det offentlige bør se til at det finnes økonomisk ordninger med stipendier for slikt.

<http://www.villafabris.eu/>

Maestro er en tittel man i Italia eventuelt blir gitt av andre, etter et langt meritert profesjonelt liv. Ikke noe man erverver etter avlagte eksamener, som i Nord-Europa.

Konklusjonen til flere av foredragsholderne, var at det manglet håndverksmessig kompetanse i Italia. Vi har heller ikke tilstrekkelig mengde kompetente folk i Norden, til å ta seg av vår kulturarv.

Fundamentet, fotfolket, håndverkeren, byggeplassen der virkeligheten skapes, må være i orden for at konstruksjonen med alle sine faglige detaljer kan komme på plass. Det hjelper ikke med et over-kompetent stort lag av styrende akademisk skolerte folk, når det skapende fundamentale ledd; håndverkeren ikke har den nødvendige kunnskapen, eller akseptable plass i produksjons-kjeden. Det er viktig med tverrfaglighet i enhver prosess, og det er viktig at den teoretiske kunnskapen er på plass. Mulighetene har aldri vært bedre. Det rare er at tidligere tiders "vidundre", fysisk ble skapt av velkolerte kunnskapsrike respekterte håndverkere.

Hva er svaret på problemstillingen;

"aldri har så mange visst så mye teoretisk om tidligere tiders byggeskikk, og så få fotfolk kan la det bygge, eller holde i hevd"?

Mario Fogliata fikk spørsmålet (fra en velskolert teoretiker)

: "hvor meget vann skal til; i en blanding, eller som for-vanning av underlaget" ?

Svaret han fikk var: *"Quanto basta, e a regola dell arte"*.

"Tilstrekkelig og etter alle kunstens regler."

Svaret er ikke kvantifiserbart, men basert på håndverksmessig erfaring. Den erverves over lang tid og kan ikke formidles via forelesninger, kun gjennom praktisk erfaring.

Fogliata fortsatte; " man forvanner ved hjelp av øret" - et svar sannsynligvis i beste zen- eller sufi-tradisjon, men svaret er gitt av en erfaren håndverker, basert på håndverksmessig erfaring, ikke mere mystisk.

Dersom all kunnskap om materialsammensetning skal ligge f.eks. hos en mørtelprodusent, hvilken rolle skal håndverkeren da ha?

Erfaring – hvordan får vi det?

"What we have to learn to do, we learn by doing" (Aristoteles)

En nylig utgitt bok som kan anbefales:

"Kloge Hænder" " et forsvar for håndverk og faglighed" av Mathias Tesfaye.
(Gyldendal 2013. ISBN 978-87-02-15079-7)

Hilsen

Terje Berner

Capezzano Monte

04.12.2013